

Dammestenen.

Alle har et forhold til sten. Ikke personen, men materialet – genstanden. Sten kan være runde, kantede, skarpe, glatte, sribede eller prikkede, og man møder dem overalt: På stranden, på vejen, i grusgraven, på cykelstien, på marken eller i skoen...- På Fyn kan man se Danmarks største sten. Den ligger ved Hesselager, syd for den lille Stokkebæk, der løber frit i en markant ådal, omkranset af stejle skrænter.

Stenen er stor. Helt præcist måler den 45,8 meter i omkreds og næsten 10 meter i højden.

Man kan godt forstå, at stenen i gamle dage var sagnomspundet. Her måtte have været troldkræfter på spil. Sagnet fortæller, at en troldkvinde på Langeland blev så

forbitret over klokkeringningen fra Svinninge Kirke, at hun kylede stenen efter kirken. Men da man har tvivlet på, at selv en troldkvinde kunne kaste så stor en sten, har man ment, at den efter nedslaget måtte være vokset. Så det gjorde den, hver gang den lugtede nybagt brød.

Det er næppe uden grund, at Dammestenen har givet anledning til den slags fortællinger. Selv om historien er god, er den med vore øjne næppe mere helt fyldestgørende til forklaring af, hvordan stenen er kommet til Danmark. For den er ikke dannet på stedet, selv om én af dansk geologis grundlæggere tilbage i 1800-tallet forsøgte at argumentere herfor. Etatsråd professor J. G. Forchhammer mente, at stenen var en del af Danmarks grundfjeld, der netop her ragede højt op over Danmarks overflade. I dag ved man, at der ikke er tale om grundfjeld, men at stenen er en løs blok, en vandreblok, der er ført hertil af nogen eller noget, hvorved den blev løst fra sit "moderfjeld". Man mener, at Dammestensens vejer 1000 tons. At transportere en sten af sådan størrelse, kræver mere, end hvad der er menneskeligt og teknisk muligt. Så, hvilke mekanismer er fra naturens hånd i stand til at flytte omkring med tonstunge ting? – Svaret er: Det er is.

Kan man forestille sig en dyne af is, der rager flere hundrede meter op i luften? Det er den tykkelse og tykkere endnu, den skandinaviske indlandsis har haft. Når så stor en ismasse glider hen over fast klippegrund, er den alene ved sin vægt og sin bevægelse i stand til at knuse en klippeoverflade. Herved brækkes større eller mindre klippestykker løs, som derefter optages i gletscherens bund og føres med væk fra oprindelsesstedet. Under transporten slides klippestykkerne voldsomt mod det underlag, gletscheren glider hen over, og efterhånden kan klippestykkerne endog blive malet til småsten, sandkorn eller lerpartikler.

Luftfoto over området syd for Dammestenen og Hesselagergård.

Når gletscheren på et tidspunkt smelter bort, efterlades de klippestykker, som den førte med sig, i en skønsm blanding af ler, sand og grus. Blandingen kaldes moræneler og står derved som vidnesbyrd på, hvor isen har været. Dammestenen er således, størrelsen til trods, et eksempel på en sten, der er transporteret af isen. Formentlig har den været endnu større, da den netop var revet løs fra grundfjeldet. Det afrundede udseende og de mange ridser på stenens overflade vidner om en turbulent transport på vejen til Fyn.

Gå helt tæt hen til stenen, eller kravl op på den og gå på jagt efter ridserne! Mens der kigges efter ridser, kan man se at stenen består af en lys, rødlig grå granit, der flere steder har mørke smalle bånd af den vulkanske

bjergart diabas. Granitten er ældst, de smalle bånd af diabas er først dannet senere som udfyldninger i sprækker. Stenen er i sig selv i mange 100 millioner år gammel.

Ridserne på stenens overflade er helt særlige. Man kalder dem for skurestriber. De er dannet på et tidspunkt, hvor stenen var frosset fast i bunden af den gletscher, der transportererede den hertil.

Skurestriberne er derfor mærker efter det enorme slid, der opstod mellem sålen af gletscheren og den landoverflade, den skred hen over.

Processen ligner det der sker med vore egne skosåler. Kig engang på dem. Skosålen er ridset af det, vi har trådt på, og søm og beslag på skosålerne har, ligesom stenene i gletscherbunden, aflange slidspor, der er med til at gøre dem tyndere.

Da Dammostenen er så stor, kan man med rimelighed antage, at den har ligget på sin nuværende plads, siden den blev aflejret af isen. Dammostenens skurestriber på overfladen peger i retningen sydøst-nordvest. Det kan betyde, at den kan være blevet lagt her af en is fra det baltiske område for omkring 14.000 – 16.000. Men skurestriberne kan dog også være blevet lavet langt tidligere, imens stenen var kastebold for flere forskellige gletschere, inden den endeligt fandt en plads her ved Hesselager.

Man har aldrig forsøgt at sprænge eller bryde Dammostenen i stykker. En skæbne der før 1800-tallet overgik mange af landets store sten. De blev sprængt til skærver og solgt til vejvæsenet. Måske lod man netop Dammostenen ligge på grund af sagnfortællingen og den mystik, der var knyttet til den?

I forlængelse af et besøg ved Dammostenen kan man køre forbi den nærliggende Hesselagergård der ligger meget smukt i landskabet.

Besøg også gerne Hesselager Kirke for at se albertavlen. På albertavlens venstre side er der et billede af den skønne Sankta Barbara, der af nogle regnes for geologiens skytshelgen.

Barbara var en smuk jomfru. Således beretter legenderne. Hun blev af sin far, Dioscorus, lukket inde i et højt tårn for at holde bejlerne borte, og for at hun kunne bede til afguderne. Hun var dog blevet kristen, hvilket harmede faderen så meget, at han angav hende til dommeren. Da hun ikke ville afsvære sin tro, blev faderen beordret til at halshugge hende, hvilket han også gjorde. Men i det samme blev han selv ramt af lynet.

Barbara blev helgen og martyr. På grund af hendes egen voldsomme død, blev hun skytshelgen for folk der kunne blive udsat for en pludselig død som soldater og minearbejdere. Da også geologer arbejder med minedrift, er hun blevet deres skytshelgen. Hun fejres hvert år den 4. december.

Dammostenen på Fyn Danmarks største sten?

Danmarks største sten ligger på Fyn. Her har den ligget, siden den blev lagt af isen for over 10.000 år siden. Besøg den! Kravl på den, hop på den, lugt til den, se på den. På overfladen er den fuld af spor, der fortæller historien om, hvordan den blev til og ikke mindst om, hvordan den kom hertil. Og så har kært barn som bekendt mange navne. Den kaldes derfor både Dammostenen, Damestenen eller Hesselagerstenen.

Hvor:

Fra Hesselager på det østlige Fyn køres mod nord af Skolevej til man møder Dammostensvej på højre hånd.

Koordinater:

55.181725
10.760545

Find flere steder på:
www.geus.dk/naturperler

GEUS

www.geus.dk

Tekst:

Geolog og naturvejleder Tove Stockmarr